

Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae

PASIVUL CU *A VENI* – TRADUCERE DIN ITALIANĂ SAU INOVAȚIE ROMÂNESCĂ?

1. PRELIMINARII

În română, ca și în multe alte limbi, verbul *a veni* este polisemantic¹ și are numeroase valori gramaticale². În afară de sensul de bază, cel de mișcare/deplasare, *a veni* are, ca verb parțial desemantizat (operator verbal, verb semilexical)³, mai multe valori: verb copulativ (*El îmi vine cumnat*), verb modal-aspectual, exprimând începutul iminent al unei acțiuni (*Îmi vine să plâng*) sau, în limba veche, deontic (*Pentr-aceea șerbul tău le țâne, păzându-le întregi, cum să vine*⁴). Între acestea se află valoarea pasivă, de care ne vom ocupa în cele ce urmează și care a beneficiat de oarecare atenție în bibliografia românească, dar fără a primi o descriere completă.

Construcția este înregistrată ca existând în limba populară (în zona de sud) de Iorgu Iordan⁵, menționată de Maria Manoliu⁶ și apoi discutată de Gabriela Pană

¹ În DLR, serie nouă, partea I, litera V, V-veni, Editura Academiei Române, București, verbului *a veni* îi sunt rezervate circa 45 de pagini.

² Bibliografia despre gramaticalizarea verbelor de mișcare / deplasare în limbile lumii este imensă. Între punctele de reper, menționăm: Joan Bybee, Revere Perkins, William Pagliuca, *The Evolution of Grammar. Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World*, The University of Chicago Press, Chicago, Londra, 1994; Bernd Heine, Tania Kuteva, *World Lexicon of Grammaticalization*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002; Paul J. Hopper, Elizabeth Closs Traugott, *Grammaticalization*, 3rd edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2003; Laure Lansari, *Les périphrases aller et be going to: métaphore et analyse contrastive*, în: Martine Coene, Liliane Tasmowski (editori), *On Space and Time in Language*, Clusium, Cluj-Napoca, 2005, p. 243–267; Steve Nicolle, *The Grammaticalization of Tense Markers: A Pragmatic Reanalysis*, *Cahiers Cronos*, nr. 17, 2006, p. 47–65; Natalya I. Stolova, *Expressing Time through Space: A Comparative Diachronic Perspective on Romance Periphrastic Past and Future*, în: Martine Coene, Liliane Tasmowski (editori), *vol. cit.*, p. 193–207.

³ Vezi Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae, *The multiple grammaticalization of Rom. veni 'come'*, comunicare prezentată la *The 44th Annual Meeting of the Societas Linguistica Europaea*, 8–11th September 2011, Logroño, Spania.

⁴ Dosoftei, *Psaltirea în versuri 1673*, ediție critică de N. A. Ursu, Cu un cuvânt-înainte de Înalț Prea Sfințitul Iustin Moisescu Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Iași, 1974, p. 132.

⁵ *Note sintactice*, în SCL, I, nr. 2, 1950, p. 269–279.

⁶ *Gramatica comparată a limbilor romanice*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971, p. 204.

LR, LXI, nr. 1, p. 73–108, București, 2012

Dindelegan⁷. Existența pasivului cu *a veni* în dialectul istroromân este consemnată de *Tratatul de dialectologie*⁸ și comentată de Emanuela Timotin⁹. Al. Mareș¹⁰ înregistrează existența pasivului cu *a veni* în *Foletul novel*, text tradus din limba italiană în secolul al XVIII-lea. Diversitatea diacronică și teritorială a acestei forme de pasiv ne îndreptățește să ne întrebăm dacă ne aflăm în fața unei singure construcții sau a unor construcții paralele, dacă este vorba despre o traducere sau despre o creație pe teren românesc și dacă valorile acestui tip de pasiv sunt aceleași în toate aparițiile.

2. DE LA LATINĂ LA LIMBILE ROMANICE

Pasivul cu *a veni* este atestat în latină, în contexte de tipul: *si jumentum de via coactum veniet* (Mulom., 158, *apud* Bourciez¹¹); *si equus de via coactus uenerit* (Mulomedicina Chironis, cca 400 a.d., I, III, 157, *apud* Ernout, Meillet¹²). Ernout și Meillet sugerează că punctul de pornire pentru apariția pasivului cu *uenio*, *uenire* în latină (ca și pentru gramaticalizarea acestui verb ca operator copulativ sau ca auxiliar de viitor, înregistrată încă din latină și curentă în multe limbi romanice) îl reprezintă anumite colocații de tipul: *uenire in amicitiam, in calamitatem, in odium*.

Construcția există și în câteva limbi romanice – italiană, spaniolă, sardă, unele varietăți retoromane¹³. Dintre acestea însă, numai în italiană pasivul cu *a veni* reprezintă o construcție curentă, obișnuită: *La minima infrazione può venir punita* (S. Pellico, Prig. 57, *apud* Bourciez¹⁴), *viene biasimato* (*apud* Bourciez¹⁵), *vengo*

⁷ Note asupra pasivului, în *Elemente de gramatică. Dificultăți, controversate, noi interpretări*, Humanitas Educațional, București, 2003, p. 133–139; *Construcții pasive și construcții impersonale*, în: Valeria Guțu Romalo (coord.), *Gramatica limbii române*, vol. 2. *Enunțul*, Editura Academiei Române, 2008, p. 133–144.

⁸ *Tratat de dialectologie românească*, Scrisul Românesc, Craiova, 1984.

⁹ *Modalități de exprimare a pasivului în dialectele românești sud-dunărene*, în SCL, LI, nr. 2, 2000, p. 481–490.

¹⁰ *Cine a fost Ioan Romanul, alias Frâncul*, I, în LR, 1993, XLII, nr. 2, p. 81–90; II, în LR, 1993, XLII, nr. 3, p. 117–122; III, în LR, 1993, XLII, nr. 4, p. 167–176; IV, în LR, 1993, XLII, nr. 5, p. 247–254.

¹¹ Edouard Bourciez, *Éléments de linguistique romane*, quatrième édition, Librairie C. Klincksieck, Paris, 1956, p. 268.

¹² Alfred Ernout, Antoine Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, Tome II. Librairie C. Klincksieck, Paris, 1959, s.v. *uenire*.

¹³ Vezi I. Fischer, *Latina dunăreană*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 121; Sanda Reinheimer Rîpeanu, *Lingvistica romanică*, All, București, 2001, p. 305; Christian Lehmann, *Thoughts on grammaticalization*, second, revised edition, Seminar für Sprachwissenschaft der Universität, Erfurt, 2002, p. 28; Anna Giacalone Ramat, Andrea Sansò, *Venire 'come' as a passive auxiliary in Italian*, comunicare prezentată la *The 44th Annual Meeting of the Societas Linguistica Europaea*, 8–11th September 2011, Logroño, Spania.

¹⁴ *Op. cit.*, p. 537.

lodato (*apud* Posner¹⁶). Pasivul cu *a veni* există în multe limbi, din familii diferite: kurdă, kașmiriană, marathi, latvian etc¹⁷.

Motivația creării pasivului cu *a veni* este un subiect controversat. Maria Manoliu¹⁸ și Rebecca Posner¹⁹ susțin ideea că pasivul cu *a veni* s-a creat din necesitatea de a adăuga pasivului prototipic, cel cu *a fi*, ideea de proces, nuanța dinamică, uneori durativă, păstrată de la verbul de mișcare care s-a gramaticalizat ca operator pasiv. Anna Giacalone Ramat și Andrea Sansò adaugă faptul că sensul pasiv al construcției se datorează orientării inerent pasive a participiului, responsabilă de reinterpretarea grupării *a veni* + participiu ca o construcție pasivă conținând informația „schimbare de stare”.

Pasivul cu *a veni* din italiană a beneficiat de o atenție mai mare față de structura paralelă din celelalte limbi. Giampaolo Salvi și Lorenzo Renzi²⁰ arată că, în italiana veche, auxiliarul pasiv este întotdeauna *essere*, nu *venire*, așa cum se întâmplă în italiana modernă, ceea ce exclude ipoteza moștenirii din latină. În italiana modernă, în construcția *venire* + participiu, verbul *venire* are sensul ‘diventare’: *E allora gli cavalieri tutti vennoro smarriti* [diventarono smarriti, si smarirono] (*Tavola rotunda*, cap. 93, p. 352, *apud* Salvi, Renzi²¹). O datare mai precisă a construcției din italiană este oferită de Giacalone Ramat și Sansò, în studiul citat, care arată că pasivul cu *a veni* din italiană a fost atestat pentru prima dată în texte dialectale nordice (din regiunea Venetiei) din secolul al XIII-lea²². În varietatea toscană, care a stat la baza limbii italiene literare, pasivul cu *a veni* este atestat abia în secolele al XV-lea (la scriitorii de alte origini) și al XVI-lea (la scriitorii de origine toscană), fiind, probabil, o copie a modelului venețian.

Valorile speciale ale pasivului cu *a veni* din italiana actuală sunt descrise de Martin Maiden și Cecilia Robustelli²³: diferența față de pasivul cu *a fi* constă în faptul că pasivul cu *a veni* este explicit dinamic, exprimând ideea că subiectul intră într-o stare, suferă un proces sau este supus unei acțiuni regulate/repetate. Spre deosebire de *La porta è aperta*, enunț a cărui citire oscilează între interpretarea statică („ușa e deschisă”) și cea dinamică („ușa e/a fost deschisă de cineva”), *La porta viene aperta* este un enunț interpretabil ca „ușa a fost deschisă de cineva”.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Rebecca Posner, *The Romance Languages*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994, p. 180.

¹⁷ *Vezi* Giacalone Ramat și Sansò, *op. cit.*

¹⁸ *Op. cit.*, p. 204.

¹⁹ *Op. cit.*, p. 180.

²⁰ *Grammatica dell'italiano antico*, vol. 1, Il Mulino, Bologna, 2010, p. 144.

²¹ *Op. cit.*, p. 146.

²² Primele texte scrise în limba italiană datează din secolul al X-lea. Faptul că între secolul al X-lea și secolul al XIII-lea pasivul cu *a veni* nu este atestat în italiană este un argument împotriva ideii că structura ar fi moștenită din latină (sau, chiar dacă latina a fost un punct de plecare pentru această construcție, dezvoltările interne ulterioare din italiană au avut un rol decisiv pentru extinderea construcției).

²³ *A Reference Grammar of Modern Italian*, second edition, Hodder Arnold, London, 2007 [2000], p. 282–284.

Într-un exemplu de tipul *Nel nostro albergo le lenzuola e gli asciugamani vengono cambiati quotidianamente*, pasivul cu *a veni* sugerează că acțiunea este repetată zilnic. Această structură ar fi redată cel mai bine în română prin pasivul cu *se* (*În hotelul nostru, se schimbă prosoapele în fiecare zi*), însă ideea de acțiune repetată (sau citirea generică) este comună pasivului cu *a veni* din cele două limbi.

3. PASIVUL CU A VENI ÎN ROMÂNĂ

Așa cum se știe, româna are un pasiv cu *a fi* + participiu și un pasiv cu *se*. Pe lângă acestea, distribuția pasivului cu *a veni* + participiu este strict limitată. Totuși, structura apare în trei registre diferite: în limba vorbită actuală din sudul țării (3.1), în dialectul istroromân (3.2.) și în traduceri din limba italiană (3.3).

3.1. Pasivul cu *a veni* în limba vorbită

Existența unei forme de pasiv cu *a veni* în vorbirea populară și familiară din unele regiuni ale țării (zona Buzăului, din sud-estul țării, zona Olteniei din sudul țării) a fost semnalată de Iorgu Iordan, care, în studiul citat, înregistrează câteva exemple: *Cratița în care se coace cozonacul vine unsă cu unt sau cu grăsime, ca să nu se lipească de ea cozonacul; Partea asta a feței de masă vine festonată; Firul vine bătut la margine; Celălalt bec vine slăbit; Grinda aceea vine așezată aici*. Pasivul cu *a veni* este atestat și în texte literare apropiate de modelul folcloric: *În coaja prăjinei vin însemnate, deosebit de numărul oilor, gălețile... ce le ia de la stână fiecare propritar* (Păcală, M. R. 144, în DLR, s.v. *veni*); *Peste temeiuri vin culcate, pe axele de lungime, bârnela de brad* (Păcală, M. R. 404, în DLR, s.v. *veni*).

Iorgu Iordan a arătat că nu e vorba despre un pasiv în sens strict, ci de o echivalență cu reflexiv-pasivul care, într-adevăr, poate fi folosit, paralel, pentru toate construcțiile de mai sus, diferența semantică nefiind extrem de mare: *se unge; se festonează; se bate; se slăbește; se așază; se însemnează; se culcă*.

Analiza exemplurilor menționate, precum și faptul că echivalența stabilită de Iorgu Iordan este între pasivul cu *a veni* și cel cu *se* (nu cel cu *a fi*) ne permit să observăm că, spre deosebire de pasivul cu *a fi*, care este „neutru”, cel cu *a veni* încorporează o valoare suplimentară modală, mai precis (atenuat) deontică²⁴ sau aspectual-iterativă: *vine unsă, festonată, slăbit* etc. nu înseamnă „este unsă, festonată, slăbit”, ci „trebuie unsă, festonată, slăbit” sau „de obicei, se unge, se festonează, se slăbește”. De asemenea, în toate exemplele menționate, pasivul cu *a veni* nu este însoțit de un complement de agent, ceea ce poate însemna că, la fel ca pasivul cu *se*, cel cu *a veni* preferă marginalizarea agentului, ceea ce favorizează citirile generice. Toate exemplele menționate mai sus au citire generică, cu excepția unuia (*Grinda aceea vine așezată aici*, în care citirea specifică se obține prin prezența elementelor deictice, *aceea, aici*).

²⁴ Valoarea modală deontică (engl. *necessive*) a pasivului cu *a veni* din diverse limbi (italiană, română, marathi, hindi etc.) este discutată de Philippe Bourdin, *When come and go, go necessary*, comunicare prezentată la *The 44th Annual Meeting of the Societas Linguistica Europaea*, 8–11th September 2011, Logroño, Spania.

În ceea ce privește originea structurii pasive cu *a veni*, Iorgu Iordan crede că aceasta a apărut în interiorul limbii române, iar punctul de plecare l-au constituit contextele de tipul *Apa vine mare; Valurile veneau amenințătoare*. Gabriela Pană Dindelegan²⁵ consideră că pasivul cu *a veni* a rezultat în urma unei substituții sinonimice (a lui *a fi*), cele două verbe în discuție, *a fi* și *a veni*, intrând în relație de sinonimie și în alte construcții, de exemplu, în cea copulativă (*El îmi este văr* vs *El îmi vine văr*). Pe lângă aceste explicații, care, cu siguranță, pot fi avute în vedere, mai ales că utilizarea copulativă a verbului *a veni* în română este atestată anterior celei pasive, se poate aduce în discuție și gramaticalizarea independentă a structurii, având ca sursă exemple de tipul: *De aceeaia bucurându-se grăia: „Blagoslovită vine împărăție părintelui nostru David, în numele Domnului”, ce se zice „den Dumnezeu”; Blagoslovit vine, în numele Domnului, împăratul izraililor* (Coresi²⁶), în care verbul *a veni* este ambiguu, oscilând între interpretarea ca verb de mișcare și cea ca operator pasiv. Acest tip de explicație discursivă (care atribuie contextului un rol important) este curentă în studiile despre gramaticalizare²⁷: structura sintactică identică a combinațiilor [*a veni* + predicativ suplimentar exprimat prin participiu] și [*a veni* + participiu pasiv] poate fi considerată esențială pentru procesul de gramaticalizare. Se poate invoca aici și o explicație lexicală²⁸: verbele de mișcare (cum este și *a veni*) sunt polisemantice, transcategoriale, plasându-se pe axa [timp – aspect – modalitate], fapt ce favorizează gramaticalizarea multiplă. Acest lucru se corelează cu faptul că, așa cum am văzut mai sus, pasivul cu *a veni* aduce în plus față de cel cu *a fi* informație modală și aspectuală.

În ultima parte a acestei secțiuni, vom încerca să descriem mai precis tipul de informație pe care îl adaugă *a veni* structurii pasive, precum și restricțiile pe care le are această construcție. La indicativ prezent, un exemplu de tipul *Cartea vine pusă în cutie* este ambiguu între interpretarea pasiv-habituală sau deontică („De obicei, cartea este pusă în cutie” sau „Cartea trebuie pusă în cutie”) și cea în care *a veni* își păstrează sensul de mișcare, iar participiul este predicativ suplimentar („Cartea vine fiind pusă într-o cutie”). La perfectul compus²⁹ însă, interpretarea pasivă nu este posibilă: *Al cincilea cadou a venit pus pe boboci de trandafiri galbeni; Setul verde a venit așezat într-o cutiuță de bijuterii* (internet). În schimb, la imperfect, valoarea pasivă a structurii primează, verbul *a veni* pierzând posibilitatea de a fi interpretat ca verb de mișcare: *La toate mașinile pe care le-am meșterit eu, rulmentul venea așezat pe furca aceea, dar la mine părea că e exact invers; E vorba de stratul cel mai de sus al fundației, cel peste care venea așezat primul rând de cărămidă* (internet). Aceste exemple conduc către ideea că valoarea deontică,

²⁵ *Op. cit.*, 2003, p. 137; 2008, p. 136–137.

²⁶ Diaconul Coresi, *Carte cu învățătură (1581)*, publicată de Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici, vol. I, *Textul*, Atelierele Grafice Socec & Co., București, 1914, p. 105.

²⁷ Vezi Paul J. Hopper, Elizabeth Closs Traugott, *op. cit.*, p. 87.

²⁸ Vezi Laure Lansari, *op. cit.*, p. 245–246.

²⁹ O restricție de același tip a fost semnalată de Giacalone Ramat și Sansò, *op. cit.*, pentru pasivul cu *a veni* din italiană, care poate apărea numai la timpurile simple, la cele compuse fiind întotdeauna folosit pasivul cu *a fi*.

iterativă ori habituală a verbului *a veni* din structurile pasive este incompatibilă cu natura perfectivă a perfectului compus. În schimb, structurilor aspectual imperfective, deschise informațional³⁰, care nu descriu deci evenimente încheiate, li se pot adăuga valorile suplimentare ale pasivului cu *a veni*. Combinarea valorii imperfective a perfectului cu valoarea deontică sau iterativă a lui *a veni* creează efectul semantic de acțiune obișnuită, specific structurilor cu *a veni* pasiv la imperfect. În concluzie, pasivul cu *a veni* are următoarele caracteristici: este dinamic, deosebindu-se de cel cu *a fi*, care este static; valoarea deontică sau iterativă a pasivului cu *a veni* este mai puternică decât cea exprimată de pasivul cu *se*; este incompatibil cu valoarea aspectuală *perfectiv*.

3.2. Pasivul cu *a veni* în istroromână

Existența pasivului cu *a veni* a fost semnalată și în dialectul istroromân, însă datele de care dispunem sunt incomplete. Emanuela Timotin³¹ a arătat că, regional, sunt folosite verbele *a veni* și *a rămâne* în locul auxiliarului tipic de pasiv, *a fi*. Observația se sprijină pe datele culese de dialectologul Mateo Bartoli, care a notat, în Jeași (un sat de istroromâni din Croația), ca formă de pasiv a verbului *a ucide*, construcția perifrastică cu *a veni* (*ie vîre ucis*), iar în Noselo (un sat de istroromâni din Croația, peninsula Istria), cu *a rămâne* (*ie ramas-a ucis*), ambele verbe de mișcare/localizare. O altă formă de pasiv cu *a veni* apare și într-un text cules în 1982, tot din Jeași (*neca vîre cășu yust*)³².

Cele două localități nu au fost în contact direct cu limba italiană, deci e greu de susținut că aceste construcții sunt rezultatul influenței italiene. Se poate însă spune³³ că este posibil ca, anterior anchetelor dialectale care au scos la iveală aceste exemple de pasiv cu *a veni*, construcția să fi avut o răspândire mult mai mare. Acest lucru este susținut de faptul că pasivul cu *a veni* este atestat în partea de sud a teritoriului pe care se vorbește istroromâna, pentru care contactul direct cu limba italiană poate să explice apariția construcției. Chiar dacă e posibil ca italiana să fi fost una dintre sursele pasivului cu *a veni* din dialectul istroromân, influența străină nu poate fi singura sursă, mai ales că structura există și în zonele neinfluențate de italiană. Deși contextele pe care le avem sunt scurte, pasivul cu *a veni* din istroromână pare să semene mai degrabă cu cel din dacoromâna vorbită, decât cu cel din textele traduse ori culte, care copiază modelul italianesc.

3.3. Pasivul cu *a veni* în traduceri din limba italiană

Primele atestări ale pasivului cu *a veni* din română sunt în *Foletul novel*³⁴, un text care datează din 1693–1704, tradus din italiană de un nativ de la curtea lui

³⁰ În sensul de la Carlota S. Smith, *The Parameter of Aspect*, Kluwer, Dordrecht, 1991.

³¹ *Op. cit.*, p. 487.

³² *Apud* Richard Sârbu, Vasile Frățilă, *Dialectul istroromân*, Amarcord, Timișoara, 1998, p. 66.

³³ *Vezi* Emanuela Timotin, *op. cit.*, p. 488.

³⁴ *Foletul novel. Calendariul lui Constantin Vodă Brâncoveanu*, 1693–1704, ediție de Emil Vârtosu, București, 1942.

Constantin Brâncoveanu³⁵. Construcția nu este deloc accidentală, având o frecvență mare în tot textul: *Niște corăbii neguțătorești, den partea ei vine arse; drept aceea, primejduiaște oarecine a să mufluzi* (p. 7); *Craiuul Leșăscu, vine zăbovit, cu nădejdi de puțin lucru* (p. 10); *Craiuul Franțozescu, va să doarmă, dară vine zăticit* (p. 14); *Un comandant, să să păzească de oamenii lui de casă, și cel om mare stea cu grijă și în mâncări și în băuturi, pentru că-i vine urzită otrava* (p. 29); *Nesațiul unui lup, vine stricat de un chibzuit čoban* (p. 35); *Așteptarea ceii curți, vine înșălătă de un deșărt glas* (p. 40); *Un obrazu ostaș, vine răsplătit cu haină de prucurator* (p. 41); *Vine priimită, meargerea de niște polcuri* (p. 79); *Armistiția (adecă contenirea armelor) vine hotărâtă* (p. 85); *Un om mare vine mazilit, de o curte mare* (p. 85); *Vin lepădate, niște propoziții* (p. 86); *Vin rânduite niște solii, cu cărți de priimire* (p. 94); *Carii, ca niște robi ce sănt, unii dentr-ânșii oarecum să împărechiază, ce cu paguba lor, pentru că unii vinu închiși în temniță, alții vin tăiaț* (p. 94); *Oameni, cu mare minte, pentru că unii vin răsplătite cu cinste și deregătorie* (p. 98); *Vine descoperită, o începătură de hicleșug, de un nărod prost, împotriva unor ministri* (p. 100); *De iute vânt, vine răsipit, un pălcu de corabii* (p. 108); *Lucrările pe-ncet, a unui mare, de unii sănt într-o nemica socotite, iară de alții vin slăviți, pentru bună urmare ce urmează* (p. 112); *Acei ostaș prea obraznici, vin pedepsit* (p. 123); *Să aceale expediții, cu pripă norocită și mai apoi în slăbănog, adecăte cu paș de furnică, vin urmate, puțină grije ne vor aduce* (p. 128); *Acei mai tainic gabineti, vin vădiț, cu paguba a unui mare comandant* (p. 131); *Acel că înbrăca bine și era ținut un om mare, vine închis* (p. 132); *Un loc, supus a cui triplicita, negândit vine năvălit* (p. 134); *Să însănătoșază un comandant, și naltă cetate, de cumbarale, tunuri, sărutată vine* (p. 135); *Și, acel nalt turn, vine pus la pământ* (p. 141); *Locul nu prea tare, vine apucat negândit* (p. 146); *Să vorbească a să hotără o logodnă, dară vine turburată* (p. 147); *Iaste a și să face milă de un norod, care vine bătuit de foc* (p. 153).

În secolul al XVIII-lea, singura atestare a pasivului cu *a veni* de care mai dispunem³⁶ este din *Gramatica* lui Ienache Văcărescu, din 1797, care, așa cum arată terminologia, a avut și surse italienești: *costruzione sau alcătuire care dă Greci vine numită sintaxis* (cf. it. *viene chiamata*). În articolul citat, Iorgu Iordan arată că

³⁵ Pentru detalii, vezi Al. Mareș, *op. cit.*

³⁶ Pasivul cu *a veni* lipsește din alte texte traduse din limba italiană în secolul al XVIII-lea, pe care le-am parcurs integral: *Cartea de bucate – O lume într-o carte de bucate, Manuscris din epoca brâncovenească*, transcrierea textului, prefața și postfața de Ioana Constantinescu, Cu un studiu introductiv de Matei Cazacu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997; *Diverse materie in lingua moldava – în Carlo Tavigliani, Alcuni manuscritti rumeni sconosciuti di missionari cattolici italiani in Moldava* (sec. XVIII), în *Studi rumeni*, IV, 1929–1930, Roma, 1930, p. 41–104; *Manuscrisul de la Göttingen – Giuseppe Piccillo, Il ms. Romano Asch di Göttingen* (sec. XVIII), *Travaux de linguistique et de littérature*, XXV, 1, Strasbourg, 1987, p. 118–126; *Viața lui Bertoldo. Un vechi manuscris românesc*, studiu filologic, studiu lingvistic, ediție de text și indice de cuvinte de Galaction Verebceanu, Chișinău, Museum, 2002; *Filerot și Anthusa – La storia di Filerot e Anthusa. Istoria lui Filerot și cu a Anthusei* (ms. 1374 BAR – Bucarest), edizione critica, introduzione e traduzione a cura di Angela Tarantino.

structura *vine numită* are aici sensul unui pasiv obișnuit, fiind perfect echivalentă semantic cu *este numită*.

Mai târziu, construcții care imită modelul pasivului cu *a veni* din italiană apar în texte științifice ai căror autori au avut contact cu limba italiană: *Câteva articlii de lege votați sub Carol abia acuma **veniră sancționați** și se codificară cu formalitățile usitate* (Barițiu, P. A. I 362, în DLR, s.v. *veni*); *Ciocul [cârligului]... este aici relativ mare și **vine așezat** ca la pripoane* (Antipa, P 322, în DLR, s.v. *veni*), [Denumirea] „*Râpile*” *vine pentru întâia oară **pomenit** în documente* (Ghibănescu, S. I XXV 78, în DLR, s.v. *veni*).

Pasivul cu *a veni* din exemplele influențate de modelul italianesc diferă de pasivul cu *a veni* din limba vorbită sub mai multe aspecte: este echivalent cu pasivul cu *a fi*, fără a adăuga enunțului valori modale sau aspectuale suplimentare; poate fi însoțit, ca și pasivul prototipic, de complementul de agent exprimat prin substantiv sau pronume cu trăsătura *uman* (*de un chibzuit čoban, de un nărod prost, de alții, dă Greci*) sau *nonuman* (*de un deșărt glas, de o curte mare, de iute vânt, de cumbarale, tunuri, de foc*); exemplele nu au, în general, citiri generice, ci specifice. Exemplele românești traduse din italiană nu par a avea puncte comune cu cele din italiana actuală. Este foarte probabil ca, în timp, pasivul cu *a veni* din italiană, care, la început, ar fi fost sinonim cu cel cu *a fi*, să se fi specializat semantic și discursiv, cu valorile pe care le-am menționat mai sus.

4. CONCLUZII

Din descrierea de până aici rezultă că, în română, sunt atestate două tipuri de pasiv cu *a veni*, unul fiind rezultatul copierii prin traducere a modelului italianesc, iar celălalt, o creație internă a românei. Pasivul care apare în traducerile din limba italiană sau în texte aparținând unor autori cunoscători ai italienei este o structură artificială, copiată cu valorile specifice limbii de origine (din momentul traducerii), care nu a influențat și, foarte probabil, nu va influența sintaxa și semantica pasivului din română. În schimb, pasivul din dacoromâna vorbită, ca și cel din istororomână, este o creație a limbii române (care, așa cum am văzut, poate primi diverse explicații), cu valori specifice (în fiecare dintre limbile care și-au creat un pasiv cu *a veni*, acesta s-a specializat pentru exprimarea anumitor valori): nici pasivul cu *a fi*, nici cel cu *se* nu puteau exprima valoarea deontică, habituală ori iterativă a pasivului cu *a veni*. Astfel, româna verifică generalizarea tipologică³⁷ conform căreia limbile tind să-și creeze mai multe tipuri de pasiv, specializate sintactic și semantic.

³⁷ Vezi Edward L. Keenan, Matthew S. Dryer, *Passive in the world's languages*, în: Timothy Schopen (ed.), *Language typology and syntactic description*, Second edition, vol. I. *Clause Structure*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, p. 333.

THE PASSIVE WITH *A VENI* 'COME' – ITALIAN LOAN TRANSLATION
OR DEVELOPMENT OF ROMANIAN?

(Abstract)

In this paper, the authors investigate the passive construction with *a veni* 'come' in Romanian, which occurs in two different styles (in the oral, spoken language and in written, high-style texts), in two Romanian dialects (Daco-Romanian and Istro-Romanian), at different times, starting with the 18th century. The hypothesis of this paper is twofold. In the first place, we show that, on the well-known paths of grammaticalization, in Romanian there independently emerged *a veni* passive construction with a supplementary modal value, which is found in the present-day spoken language. In the second place, in certain texts translated from Italian another *a veni* passive construction can be found, which is perfectly synonymous with the regular *be* passive.

Cuvinte-cheie: pasiv, *a veni*, valori modale.

Keywords: passive, *come*, modal values.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13
Facultatea de Litere, Universitatea din București
Str. Edgar Quinet nr. 5–7

Carolina Popușoi

NICI UN/NICI O VS NICIUN/NICIO ÎN FRAZELOGIE

Limba română a conservat la nivel lexical numeroase structuri frazeologice (expresii, locuțiuni) care au ca elemente constitutive mult discutatele unități *nici un/niciun*, *nici o/nicio*. În acest articol, ne propunem să examinăm comportamentul lexemelor amintite, în funcție de particularitățile semantico-structurale ale construcțiilor în care apar.

Conform noilor norme ortografice din DOOM², elementele lexicale în discuție se scriu, cel mai adesea, împreună (legat)¹. Tot în DOOM², se prezintă și două situații în care aceste vocabule apar ortografiate separat:

– când *nici* este adverb, iar *un (o)*, articol nehotărât (cf. *nu e prost și nu e nici un om incult; nu e proastă și nu e nici o persoană incultă*);

– când *nici* este conjuncție, iar *un (o)*, numeral (cf. *n-am nici un frate, nici mai mulți; n-am nici o soră, nici mai multe*)².

Faptele de limbă dovedesc însă că ar mai exista un caz când unitățile lexicale care fac obiectul de studiu al acestei cercetări s-ar scrie separat, și anume când *nici*

¹ Vezi: Vintilă-Rădulescu (2006), p. 14; vezi și: Rădulescu Sala (2008), p. 540.

² Vezi: DOOM².